

בדין תולעים הנמצאים בבשר הדגים

מתוך ההסכמה לספר "תולעת שני"

מו"ר הגאון הגדול
רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראש"ל ונשיא ביה"ד הגדול בי-ם
ומורה דרכו של המכון

בעה"ת"ש, בשישי בשבת ערש"ק "דברים" התשס"ו

כבוד ידידי וחביבי, ליש ולביא, הוא המוליך הוא המביא, בכמה וכמה גופי הלכות, סדורות וערוכות, מערכות מערכות, רב התועלת ורב ברכות, לעם ה' היושב בציון, אשר סידר בהלכות זרעים בשכל והיגיון, לכל שאלה חדשה נצב כאיש לגיון, וערך כמה ספרים בזה שכבר יצא שמם לתהלה. ועתה זה כמה שנים שהוא חוקר, ערב צהרים ובוקר, בענין התולעים בפירות וירקות, ונתן בהם מחברות מובהקות, והוציא עצות והדרכות, לכלל ולפרט, ורבים יאותו לאורו. עוד הניף ידו לחקור ולדרוש בתולעים המצויים בדגים, וחלק מהדברים התייען עמי וראיתי שידיו רב לו, אשרי חלקו וגורלו, נפש העמל עמלה לו, איש לפי מהללו, וכבר סידר וערך מהלכות אלו שני ספרים חשובים, בחכמה בבניה ודעת, ורוצה להפיצם ברבים, כדי להצילם מכל מכשול ותקלה, בין קטנה ובין גדולה, ושתים טובות עשה ידידי המחבר הרה"ג הנעלה, לשם טוב ותהלה, שמו נודע בכל קהלה, כש"ת רבי שניאור זלמן ריוח שליט"א הרב האזורי בבית עוזיאל, ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ. האחת שחוקר את המציאות שלהם בעזרת מומחים ידועי שם, והשנית שנושא ונותן בדבר ה' זו הלכה בטוטו"ד, וגם בזה מתייען ושומע עצה חכם, ומבין שניהם יוצא חיבורו במושלם, הכי קרא שמו הטוב, "תולעת שני" דיני חרקים במזון. ויה"ר שחפץ ה' יצלח בידו, להגדיל תורתו ולהפיצה ברוב נחת וחיים עד העולם אמן.

ולאות אמת שעיינתי בחיבורו של ידידי וחביבי הרה"ג רש"ז ריוח שליט"א אביא ממ"ש בתשובתו על התולעים שבבשר הדגים אשר העלה לאוסרם ולחייב בדיקה בדגים אלה, כדי לברר היטב שאין בהם תולעים, וכותב שאחר הדברים האלו ראה בפירסום של הרה"ר לישראל על עניני כשרות, ידיעה האומרת שעמדת הרה"ר היא, שאין חשש בתולעים שבבשר הדג ושכן פסקו גדולי הפוסקים.

וכב' כותב ששגגה גדולה יצאה מפי השליט, שאין אנו צריכים לזה את גדולי הפוסקים הקודמים ולא גדולי הדור הזה, שכן היא הלכה ערוכה בש"ע יו"ד (סימן פ"ד סעיף ט"ז). וכותב שיש הבדל בין התולעים בהם מדבר השו"ע, ובין התולעים שבדגים מסויימים שהם אסורים. וכב' האריך והעלה לאוסרם וביקשני לחוות דעתי העניה בזה.

והנה במסכת חולין (ס"ז ע"ב) אמר רב ששת בריה דרב אידי קוקיאני אסירי, מאי טעמא, מעלמא אתו. ופירש"י ז"ל, קוקיאני, תולעים שבכבד ובריא, מעלמא אתו, שבלעתן הבהמה עם האוכלים, ותחילתן שרצו על הארץ. מתקיף לה רב אשי אי מעלמא אתו לישתכחי דרך בית הריעי. איכא דאמרי א"ר שישא בריה דרב אידי קוקיאני שרו, מ"ט מיניה גבלו, א"ר אשי פשיטא דאי מעלמא קא אתו לישתכחו דרך בית הריעי. והלכתא קוקיאני אסירי, מ"ט מינס ניס ועיילי ליה באוסיה תולעים. ופירש"י ז"ל, כשהבהמה ישנה נכנסים בחוטמה ומשם לקנה ריאה וכבד, הילכך לא משתכחי דרך בית הריעי.

עוד אמרו שם דרני דבשרא אסירי, דכוורי שריין, ופירש"י ז"ל, דרני, תולעים הנמצאים בין עור לבשר, כשמפשיטין הבהמה. ע"כ. ונמצא שאותן דרני בבשר הבהמה אסורים, ובדגים מותרים, ולהלן מבארים הטעם, שהבהמה בשחיטה הוא דמשתריא, והני (דרני) מדלא קא מהני להו שחיטה באיסורייהו קיימן, אבל דגים באסיפה בעלמא משתרי, והני כי קא גבלן בהיתירא קא גבלן. ופירש"י ז"ל בשחיטה משתריא, ואלו שגדלו בתוכה עד שלא נשחטה, באו מאיסור אבר מן החי, ושחיטת הבהמה לא אהניא לדידהו שהרי יש להם חיות לעצמן, ואע"ג דשליל מותר בשחיטת אמו, מכל הבהמה תאכלו, נפקא לן לקמן, אבל הני באיסורייהו קיימי. עכ"ל.

והתוס' שם ד"ה קוקיאני הקשו על פירש"י ז"ל שפירש דקוקיאני בבהמה מיירי. ור"ת פירש דבדגים איירי, והא דאמר כי ניס עייל ליה, אשכחן בדגים כהאי גוונא בב"ב (ע"ג ע"ב) דאמר רבב"ח וכו'. וכ"כ שאר הראשונים בשם ר"ת. ומרן ז"ל בב"י כ' שהרשב"א ז"ל כתב שכן פירשו הגאונים, וברוב הספרים גורסים בפירושו, והלכתא קוקיאני אסירי מ"ט מינס ניס כוורא ועייל באוסייה, וכך היא גירסת הרי"ף ז"ל, ומשמע דלא אסר ר"ת בדגים אלא הנמצאים במעי, וכיוצא בהם, דאיכא למימר בהו דמעלמא אתו. אבל הנמצאים בבשר הדג שרו, דמיניה קא גבילי. וכ"כ הג"א. עו"כ הב"י ונ"ל דלגירסת רש"י נמי התולעים שבמעי הדגים אסורים, דאיכא למימר בהו נמי דמעלמא אתו, ועיילו ליה באוסייה ונתבאר דברי רבינו עכ"ל הב"י.

וכוונת מרן ז"ל דבזה נתבאר מ"ש הטור שם (דף קל"ה ע"א) וז"ל, כל תולעים הנמצאים בבהמה לא שנא במעיה, ולא שנא בין עור לבשר כולם אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם אסורים, בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים. והגדלים בבשר ודגים וגבינה המלוחים מותרים, כל זמן שלא פירשו. (וע"ש עוד בשם הרא"ש ז"ל) עכ"ל.

נמצא דבבשר הבהמה בכל גוונא אסור כשנמצאו מחיים, והטעם כמ"ש בגמ', דלא משתריא אלא בשחיטה, ושחיטה לא מהניא לתולעים. אבל הגדל בבשר מלוח כיון שגדלו בהם אחר שהותר הבשר כבר, מותרים. ובדגים שהן חיים, אם התולעים במעיהם אסורים, דמעלמא קא אתו. ואם נמצאו בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים, דמבשרם גדלו, ולא השריצו במים ומותרים.

ואולם מדברי רש"י ז"ל הנ"ל, דמפרש בקוקיאני דבבהמה מיירי, היה מקום לומר דבדגים אפילו נמצאו בין עור לבשר או תוך הבשר, ג"כ אסור, דמ"ש והלכתא קוקיאני אסירי פירש הוא ז"ל דבבהמה מיירי, וע"ז כתב מרן הב"י ז"ל שנראה לו דגם לגירסת רש"י ז"ל התולעים שבמעיי הדגים אסורים, דאיכא למימר בהו נמי דמעלמא אתו ועיילי ליה באוסייה, וכנ"ל. ובזה השוה דברי רש"י ז"ל עם דעת הגאונים והראשונים אשר כמעט כולם פירשו דקוקיאני בכורי קאי, דאע"ג דרש"י ז"ל פירשה בבהמה, לא נחלקו אלא בפירוש הענין, אבל בהלכה גם רש"י ז"ל מודה דגם בדגים אסורים.

ומתוך עיון בדברים עולה בפשיטות דכל תולעת שבאה מבחוץ ונכנסה לתוך הבשר אסורה, שכבר השריצה במים. ואין הבדל אם נכנסה לבהמה או לדגים, וכן אין שום חילוק בין נכנסה דרך החוטם או דרך הבשר שנקבה אותו ונכנסה לתוך הבשר, בכל גוונא אסורה, וזה פשוט כביעתא בכותחא, דאחר שהשריצה במים, הרי היא שרץ המים ואסורה מן התורה, ובודאי שכניסתה לתוך בשר בהמה, או לתוך בשר הדג, אין בו כדי להתירה. ופשוט.

ומרן ז"ל בש"ע (סימן פ"ד סט"ז) כתב, כל תולעים הנמצאים בבהמה בין שהם בין עור לבשר בין שהם במעיה אסורים. והנמצאים בדגים במעיהם אסורים, בין עור לבשר או בתוך הבשר מותרים. והא דאסרינן דוקא דמחיים, אבל הגדלים בבשר אחר שחיטה או בדגים וגבינה מותרים כל זמן שלא פירשו, הלכך, תולעים הנמצאים בקערה וכו'. עכ"ל.

וכבר פירשנו הדברים עפ"י הגמרא והראשונים, ופשוט במה שהתירו בדגים היינו דוקא כשגדלו בתוך בשר הדג, דבבהמה כשגדלו בבשרה מחיים אסורים דשחיטת הבהמה לא מהניא לתולעים, אבל בדג שא"צ שחיטה גם התולעים הגדלים בתוך בשרו מחיים מותרים, אבל הנמצאים בבני מעיו של הדג אסורים, מפני שבאו מבחוץ וכבר שרצו במים ונאסרו. וממילא דפשוט וברור, שאם ימצאו תולעים בין עור לבשר הדג, או שנמצאו תוך בשרו, אבל ברור לנו שלא גדלו בתוך בשרו, אלא באו מבחוץ, פשוט וברור דאסורים הם.

וע"ש בט"ז ובש"ך (ס"ק מ"ג) דהנמצאים במעי הדגים אסורים וכו', דמעלמא אתו לתוכם, אבל הנמצאים בהם בין עור לבשר שרי, דמהם גדלים, ולית בהם משום אבר מן החי, דהא דגים באסיפה בעלמא סגי להו. עכ"ל. והן הם הדברים המפורשים בגמ' ובראשונים שהיתר התולעים שבבשר הדגים, הוא משום דגדלו מבשר הדג ולא פירשו, אבל כשברור לנו שהם באו מבחוץ אין ספק שאסורים הם.

וכב' הראני מ"ש הגאון הגדול מוהר"ש וואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי ח"ד (חיו"ד סימן פ"ג) שדן על דג הסעבעל פיש, שלפי חוקרי או"ה נתברר להם שהתולעים הנמצאים בבשר דג זה, באים מבחוץ, שיש דג טמא ששמו סיעל פיש שיש בתוכו תולעים, ותולעים אלו מטילים ביצים, והדג זורק ביצים אלו במים, ובאים דגים ששם שרימפ פיש ובולעים אותם הביצים, ובתוך מעיהם נולדים התולעים מאותם ביצים, ואח"כ באים דגים אחרים "קוד פיש", ובולעים השרימפס כולו, ומתעכל בתוך הקוד פיש, ונשארים התולעים קיימים בתוך הדג הנז', ומשם הם רוחשים לבשר הדג. ובין הקוד פיש יש סוג שנקרא סעבעל פיש, והזכיר הגמ' ושו"ע הנ"ל, וכתב דלפי עדותם דהתולעים בבשר הדגים הנ"ל באים מבחוץ, ולא מיניה קא רבו, והרב השואל שם חתר למצוא להם היתר, והגאון שליט"א דחה דבריו, וכתב דבגמ' דנו רק על תולעים שבודאי גדלו מבשר הדג או הבהמה, דבזה יש הבדל בין דג לבהמה, אבל תולעת שבבשר הדג, ואין אנו בקיאים לדעת אם זה הוא דרנא שבגמרא, אין בידינו להתיר. וכתב שכך משמע במאירי שם, אלא דמריהטא דלשון הטוש"ע משמע דסתם תולעים שבבשר הדגים אמרינן דמיניה גבלי. וצ"ל דהראשונים פליגי בזה, אם סתם תולע הנמצא בבשר דג או בין עור לבשר, נדון להקל כמורנא או לא, אבל לכו"ע משכחת גם להיפך, וכו'. ע"כ.

ובאמת כן הוא שהדבר כמפורש בגמ' ובראשונים וגם בטוש"ע דכל ההיתר בתולעים שבדג הוא, כשברור לנו דלא אתו מעלמא רק מיניה גבלי, וזה מבואר להדיא בעצם החילוק שבין נמצאו במעיהם, ובין נמצאו בין העור לבשר או בתוך הבשר. דבתוך הבשר הוא מיניה וביה, אבל במעיו זה מראה שבאו מבחוץ ובלעם בפיו ומשם באו למעיים. וע"ש בחידושי רעק"א ז"ל שהביא גירסא שגם במוחו אסור, כי עולים מחוטמו למוחו, וא"כ כל שברור לנו שבאו מבחוץ הן ע"י חוקרים נאמנים, והן ע"י ראיית העין, וכמו שהראוני תולעת שהיא וחלק גדול מגופה מובלע תוך בשר הדג, וחלקה האחורי עודנו מבחוץ, דרואים שהיא באה מבחוץ ובוקעת בשר הדג ונכנסת בפנים, הו"ל שרץ המים ובאמת גם הרב שבט הלוי נר"ו מסכים לזה, כך דן אם מה שהתיר דורנא בבשר האם רק דורנא, דבזה קים להו לחז"ל דזה דרכה לגדול מבשרו של הדג, שכך הוא טבעה של תולעת זו, או שבכל תולעת שנמצאה בבשר אמרי' דמסתמא מיניה גבלי ושרי, ומתוך לשון

הש"ע שלא כתב דרני, רק כתב תולעים בסתם, משמע ליה דסתם תולעת שבתוך הבשר מותרת], ואפילו יהיה רק ספק שבאו מבחוץ ג"כ אסור, דהו"ל ספיקא דאורייתא ואסור¹.

וראיתי בשה"ל שם שכתב וז"ל, ולא באתי כאן לקבוע אם עדותם נכון או לא, דודאי פיהם דבר שוא ושכיח טעותא גבייהו, מ"מ אם יתברר שכדבריהם כן הוא, שיש תולעת כזה ושרשו מבחוץ, איך לענ"ד בזה סתירה לדברי חז"ל הקדושים, ע"פ מה שכתבתי למעלה, ודלא כמ"ש כב' ועשה השואה בין נושאים שאינם דומים זל"ז, עכ"ל. וכב' הרש"ז ריוח שליט"א אמר לי שבדק וחקר והתברר שאמת נכון הדבר שיש סוגי דגים שתולעים מסויימים נכנסים בהם מבחוץ והאריך בזה, וזה בודאי אסור לכ"ע בלא פקפוק. אך מה שאמר לי שהגאון שבט הלוי שליט"א בח"ז (סי' קכ"ז) חזר ופשט הספק הזה, הנה עיינתי גם בתשובה ההיא, וראיתי שעדיין לא פשט הספק שבמציאות, אך זה פשוט לו בשתי התשובות הנ"ל, שאם ברור שנכנסו מבחוץ, שאכן הם אסורים לכו"ע בלא ספק.

וע"ש עוד בשבט הלוי ח"ד (סי' פ"ג) הנ"ל, דאפילו שרק הביצים היו במים, ולא יצאו התולעים עד שבלעם הדג הנוז', מ"מ מכלל ספק דאורייתא לא נפקו ואסורים וע"ש שנוטה דעתו לומר דהיא השרצה גמורה במים ואסורים בודאי, ולא מספק, ודחה דברי הרב השואל שפלפל רבות להקל בזה².

ואציין דברי גדול הוא מרן בעל החזון איש ע"ה (חיו"ד סימן י"ד (א) ס"ק ח') בדגי הקרפיונים, וז"ל שמעתי אח"כ בשם ספרי הטבע שהם נולדים מבחוץ, וע"י איזה סיבה נופל זוג מהם בבריכה, והם פרים ורבים במהירות מופלגה, עד שממלאים את כל הבריכה, והם נופלים על הדגים למצוץ דמם ושמנם, וא"כ בטל הספק שנסתפקו אולי מיניה קא רבו, ואיסורם מוחלט שהם שרץ המים, עכ"ל. וע"ע שם אות ט'.

עו"כ שם (אות י"א), ואמנם שרץ שנתרבה במים שבכלים, וישב על גבי הדג והוציאו הדג מן המים, הרי זה כפירש מן המים במוחלט, ואין ענינו לדין כל שתחלת ברייתו מן המים טובלין בו, דהכא שרץ המים חיותו במים, והלכך אם שאבו בכלי מים מן הבור והשרץ בתוך המים, לא חשיב פירש, כיון שלא נפרש מן המים מקור חיותו, אבל על הדג, אין זה מקום חיותו, ולא עדיף ליה על גב הדג מעל גב שאר אוכל, שהרי הולך ומתיבש עד שמת וחשיב פירש מן המים ונאסר,

¹ וראה בספר תולעת שני בחלק בירורי הלכה (עמ' רג), שהבאתי שכן כתב הב"ח ביו"ד פג, להדיא שהיכא שיש ספק יש לאוסרו כדן ספק איסור תורה. ש.ז.ר.

² וראה בתולעת שני עמ' מג ועמ' קצא, שהוכחתי ואף הבאתי את דברי כל המומחים שכולם כאחד מעידים, שהביצים אינם יכולים להתפתח אלא בקרקעית הים ולאחר שהיה של כמה ימים או שבועות [תלוי בטמפרטורה של המים] בוקע הזחל, ואז הוא נבלע ע"י הדגים. וממילא הדג בולע תולעת ולא ביצה. ש.ז.ר.

וזה מוכח מהא דדרני שבכוורי שריין, אע"ג דנתהוו בדג שבימים ובנחלים, ואם הדג כמים הרי דרני שבכוורי שנתהוו מבשר הדג כנתהוו מן המים, וכו'. עכ"ל. ולכאורה יש להוכיח כן גם ממ"ש קוקיאני אסירי דמעלמא אתו, וכ"פ הש"ע דתולעים שבמעיי הדג אסורים דמעלמא אתו, ופי' שבלע אותם מן המים, או שנכנסו דרך בית הריעי, וגם זה ראיה לדבריו ז"ל. שמ"ע.].

והנה מפורש בדבריו כמ"ש לעיל דאם רואים שהתולעים מתלבשים על הדג מבחוץ, בודאי דאסירי מן התורה בלא שום ספק, שודאי גמור שהוא שרץ המים.

והנה לשונו של הרמב"ם ז"ל קשה ביותר, שהוא כתב בהלכות מאכלות אסורות (פ"ב הי"ז) תולעת הנמצאת במעיי הדגים, ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אבל דג מליח שהתליע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו מן הארץ שמותר לאוכלן כולן כאחת בתולעת שבתוכן. וכן המים שבכלים שהשריצו הרי אותן השרצים מותרין לשתותן עם המים, שנא' כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו, כלומר במים בימים ובנחלים, הוא שאתה אוכל את שיש לו, ואין אתה אוכל את שאין לו (קשקשת), אבל בכלים בין שיש לו בין שאין לו מותר. עכ"ל.

ותחילת לשונו מלמד כהנ"ל, שרק תולעים שבמעיי הדג אסורים, דמעלמא אתו ואינם גדלים מתוך בשרם, ומשמע מלשון זה דאם גדלו מתוך בשר הדג מותרים הם, והטעם מבואר בגמ' דדג א"צ שחיטה. אך ממ"ש אח"כ אבל דג מליח שהתליע מותר. משמע דבדג שהוא חי אסור. וממ"ש, ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה, אין מזה ראיה דבזה מדבר רק על הבהמה שאם נמצא במוחה או בבשרה אסור, דאפילו גדלו מתוך בשרה נמי אסור, דהיא צריכה שחיטה, אבל בדג אם ברור לנו שגדל מתוך בשרו שרי, דהדג א"צ שחיטה, אך ממה שכתב, אבל דג מליח וכו', משמע דתולעים הגדלים מבשר הדג החי אסורים.

ובאמת כן נראה שלמד הגאון מהרד"ע ז"ל (וציינו כב' הרשז"ר נר"ו מספר הליקוטים על הרמב"ם ז"ל שם הי"ז) וז"ל: והן כפירות שהתליעו וכו'. מכאן נראה שטעם הרב בדגים אפילו בבשרם, הוא מפני שמחיים הרי הוא כמחובר, ולא כטעם מגיד משנה וכו', עכ"ל.

והנה באמת כ"נ מהרמב"ם לכאורה, שבהיתר התולעים שגדלו בדג מליח דמותרים, דימה אותם הר"מ ז"ל לפירות שהתליעו אחר שנתלשו, וכן למים שהשריצו אחר שנעקרו מן המעייין ומהנהר והם בתוך כלים, שכל זה מותר, משום שהשריצו בתלוש, ומאחר וטעם הדג המלוח שהשריץ תולעתו מותרת, כי השריץ

אחר מותו והו"ל כהשריץ בתלוש. מזה למד מהרד"ע ז"ל דבעודו חי חשיב מחובר, ותולעים שהשריצו ממנו אסורים, כמו שרץ המים שבנהרות ובימים, שאין להם קשקשת.

ואולם יש מקום לומר, דמה שדימה הרמב"ם ז"ל תולעים שגדלו בבשר הדג לפירות תלושים שהשריצו, לא קאי רק על הגדלים בדג מת, אלא ה"ה נמי בתולעים הגדלים בדג שהוא עדיין חי, דמיקרי תלוש, כי אין דינו כגדל במים ממש, ואעפ"י שהדג עצמו גדל במים, ועודנו בתוך המים, מ"מ הוא לא מחובר למים והוא גוף נפרד, והגדל ממנו חשוב כגדל בפרי תלוש. וזו כוונת החזו"א ע"ה, ובפירוש כתב (שם אות י"א שהבאתי) דלא עדיף ע"ג הדג מעל גב שאר אוכל, והוכיח לזה מדרני שבכוורי דשריין, אע"ג שנתהוו בדג שבימים ובנחלים, ואם הדג כמים, הרי דרני שנתהוו מבשר הדג, כנתהוו מן המים, עכ"ל. והדברים ברורים, שהחזו"א מפרש בדעת הרמב"ם ז"ל שגם דג חי במים, אינו נחשב מחובר וגם אין דינו כמים, אלא התולעים שנתהוו ממנו דינם כתולעים שגדלו בפרי תלוש ומותרים.

ונעלמו מעיני קדשו דברי מוהרד"ע ז"ל שכתב בהיפך, ומ"מ דברי הרב המגיד ז"ל הם תנא דמסייע לדברי החזו"א נגד דברי מוהרד"ע ע"ה, שהרי הוא מפרש גם בדעת הרמב"ם ז"ל דתולעים הגדלים מבשר הדג אפי' שהוא חי מותרים. וזה בודאי היפך ממוהרד"ע, והדבר מפורש בדברי מוהרד"ע ז"ל שכתב שהדג בחיים הוא כמחובר ולא כטעם המגיד משנה וכו'. ופשוט. וידוע שהמגיד משנה הוא נאמן ביתו של הרמב"ם ז"ל המושל בכל מכמני תורתו ולו משפט הבכורה בקביעת דעתו של הרמב"ם ז"ל. ובפרט שגם רבנו הטור ומרן ז"ל בשו"ע פסקו בפשיטות דגם תולעים שגדלו מבשר הדג החי מותרים, ולא הזכירו שום חולק ע"ז, וש"מ שהכי נקטינן בדעת הרמב"ם ז"ל וכשיטת ה"ה ז"ל, ובפרט שכן הוא פשטות הסוגיא דחולין וכנ"ל.

וכן היא הסכמת הפוסקים האחרונים הט"ז והש"ך, ופר"ח נמי כן פשיטא ליה (בס"ק מ"ה), ועיין עוד בדברי כף החיים סופר באורך גדול בפרטים שונים מפי סופרים ומפי ספרים.

והנה באמת דברי הרמב"ם ז"ל לפי פשוטם קשים הם, וכמו שהקשה הראב"ד ז"ל שם, וז"ל א"א שבוש הוא זה, שאף הבשר המליח תולעתו מותרת, אבל מה שאמרו (חולין סט"ו) מורנא דבשרא אסירי דכוורי שרי, תולעים שהיו בו מחיים קאמר, ודכוורי שרי, דחיי הדגים כמיתתן דמי. עכ"ל. וכתב על זה הרב המגיד ז"ל וזו היא שיטת האחרונים ז"ל (כהראב"ד ז"ל) והם מפרשים קוקאני אסירי והם הנמצאים במעי הדגים, דבהנהו איכא למימר דמעלמא אתו, אבל הנמצאים

בדגים אפילו מחיים בין עור לבשר שרו, דליכא למימר מעלמא אתו, אלא ממנו הם גדלים, ודכוותה בבהמה שנעשו מחיים אסירי, אבל אותן שגדלים אחר מיתה אפילו דבשרא שרי, וזה דעת הרשב"א ז"ל. עכ"ל.

ובאמת הכי אזלא סוגית הגמ', אבל מהרמב"ם ז"ל לא משמע כן דמשמע מיניה, דתולעים שבבהמה אפי' גדלו אחר מיתה אסורים, וכן פי' ה"ה ז"ל גופיה שם שקודם שכתב דברי הראב"ד ז"ל כתב, ונראה שרבינו סבור שכל התולעים הנמצאים בדג מחיים אסורים וזהו קוקאני דאסירי, והטעם מפני שאינן מתהוים ממנו, אלא נכנסים לו דרך נחיריו, וכשאמרו דכוורי שריין, הוא כשהתליעו אחר מיתה, ודכותה דבשרא אסירי, וזהו שאמרו מורנא דבשרא, ולא אמרו דבהמה, דמשמע דאפילו לאחר מיתה אסירי ונתנו טעם לדבר לפי שבשר הבהמה אינה מותרת אלא בשחיטה, וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור, כיון שא"א לו בשחיטה, אבל הדגים אינם צריכים שחיטה, וכל דבר הגדל ממנו בהיתר הוא גדל, וכמו תולעת הפירות, וגם בדגים אם פירשו אסורים כמו של פירות, זה נראה דעתו ז"ל, עכ"ל.

ובאמת כן הבין גם הגאון מהרד"ע ז"ל בדעת הרמב"ם ז"ל, אלא שהוא הבין דהגדל בדג החי אסורים אפילו אם ברור לנו שגדלו מתוך בשרו ולא אתו מעלמא, נמי אסירי, ודלא כה"ה ז"ל שכתב דהטעם שהנמצאים בדג מחיים אסורים, משום שאינן מתהוים ממנו, אלא נכנסים לו דרך נחיריו, והוא ז"ל מפרש דאפילו יגדלו ממנו אסורים, משום שהדג בעודו חי חשיב מחובר וכנ"ל.

ובאמת דברי מהרד"ע ז"ל קשים דלפי דבריו נמצא דדעת הרמב"ם ז"ל שונה מדעתם של רוב הראשונים ומרן ז"ל בש"ע פסק דלא כהרמב"ם ולא הזכירו אפילו ברמז, וגם דקשה קושית הראב"ד ז"ל, וכן יש עוד לדקדק הרבה ע"ז מסוגית הגמרא, ולא עת האסף.

וראיתי להגאון שבט הלוי שליט"א שכתב (בח"ד סימן פ"ג) וז"ל וצ"ל דהראשונים פליגי בזה אם סתם תולע הנמצא בבשר דג, או בין עור לבשר, נדון להקל כמורנא או לא, אבל לכ"ע משכחת גם להיפך, וכתב, ובאמת נתיישב בזה קצת שיטת הרמב"ם פ"ב הי"ז ממאכלות אסורות, אבל דג מליח שהתליע הרי תולעת שבו מותרת, הנה ברישא בדג חי לא קאמר שהתליע, אלא מדבר מתולעת הנמצאת בו, דאינן ידוע לנו היאך היה תחילת התהוות התולעת, בעוד שהיה הדג במים, על כן מן הסתם אסור, דכיון דמסקנת הגמ' דקוקייני אסורים, אנו חוששים דהוא מסוג קוקייני ונכנסו בבשר מחיים, משא"כ חתיכת דג שהתליע לפנינו דמיניה קא גבלי הרי תולעת מותרת. ויש ליישב בזה השגותיו של הראב"ד ז"ל, עכ"ל.

ולא ראה את דברי מהרד"ע ז"ל דמדקדק יפה בדברי הרמב"ם, שאפי' נתהוו מהדג בחיים אסורים, מטעם אחר, שהדג בחייו נקרא מחובר וכנ"ל.

ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דהרמב"ם ז"ל אזיל כשיטת כל הפוסקי' אלא שדיבר בהוה המצוי, דבדרך כלל לא מצוי שהחי יתליע, אלא בשר שמת הוא שמסריח ומתליע, אך אם באמת יתברר שהתולעת הזאת נוצרה מבשר הדג החי יודה דשריא, וע"כ כתב תולעת הנמצאת במעי הדגים, ואם כדבריהם היה לו לסתום ולומר, תולעים שבדגים אסורים, והוא ז"ל הדגיש שנמצאת במעיים, לומר לנו שהטעם הוא, דאתו מעלמא, וכמ"ש ה"ה ז"ל. ומ"ש ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה עכ"ל, הכי קאמר והנמצאת במוח הבהמה ובבשר הבהמה אסור, ולא דיבר על בשר הדג כלל, דאם יתברר שתולעת זו נוצרה מבשר הדג מותרת, והטעם דבדג חשיב תלוש, וכמו שכתבתי משם החזו"א ע"ה³.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם ז"ל, שהן כפירות שהתליעו אחר שנעקרו וכו', וכן המים שבכלים שהשריצו וכו', לא קאי רק על דג מליח שהתליע, אלא על דג חי שיש בו תולעים, שהתברר לנו, שהם התהוו מבשרו ולא אתו לעלמא, גם הם דומים לתולעת שהתהוותה מהפרי אחר שנעקר מן הארץ, שהדג חשיב תלוש גם בעודו חי, ועוד י"ל שגם הרמב"ם ז"ל יודה בתולעים שנתהוו מבשר בהמה לאחר שחיטה דשרי, דכל שגדל בתלוש הו"ל כתולעת שגדלה בפרי תלוש, ושרי. ומה שנקט הרמב"ם ז"ל אבל דג מליח שהתליע, דיבר בהוה שדרך הדג להיות מונח לעיני כל חי, בחביות ובקופסאות, ויש שמניחים אותו כך עידן ועידנים, ומצוי היה שהיו מתליעים, וכמו שכן מצוי בגבינות, וע"ז דיבר הרמב"ם ז"ל במצוי ושכיה, ואה"נ שגם בשר נמי אם גדלו בו תולעים, אחר שחיטה מותר לאוכלו עם תולעיו, דאין טעם לאוסרו דהא בודאי שהבהמה תלושה הוא, וכל האיסור הוא מצד אמ"ה, והשחיטה לא מתירתם, אבל אלו שגדלו מבשרה אחר שחיטה הרי הם כמו תולעים שבדג מת או בגבינה או בפירות תלושים ומים שאובים, שכולם מותרים, ולמה יגרע הבשר של בהמה שחוטה שכבר הותרה.

העולה מכל האמור:

תולעים שנמצאים בדגים בתוך מעיו או במוחו ובפיו וכדומה אסורים הם לכו"ע, דמעלמא אתו, והרי הן שרץ המים ואיסורם איסור תורה בודאי, ותולעים שנמצאו

³ וראה בלחם משנה על הרמב"ם שם שכתב את דברי הרב המגיד שבבהמה ובדגים כל התולעים שמחיים אסורים ובכל מקום שנמצאים אפילו בתוך הבשר. ולאחר מיתה בבהמה אסור ובדגים שרי. והקשה הלח"מ אם כן מדוע כתב הרמב"ם במעי הדג או במוח הבהמה, היה לו לומר חידוש שאפילו בכ"מ שנמצא בדג יהיה אסור או בכ"מ בבהמה יהיה אסור? ותיירץ שהרמב"ם דיבר בהוה. ע"כ. כלומר שבמציאות רוב התולעים נמצאים במעיים של הדגים, אך אה"נ גם אם יהיה בתוך הבשר לעולם התולעים אסורים, כל שהם באו לדג מחיים. והטעם שס"ל להרמב"ם לאסור כל התולעים בכ"מ שהם, הוא משום שלדעתו כל התולעים שבדג מחיים, באים מבחוץ ולא שייד לומר מיניה קא גדלי אלא לאחר מיתה. וכן ביאר בדעת הרמב"ם בספר ערוך השולחן יו"ד סי' פד סעיף צב שכתב וז"ל: "ודע שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בתולעים... דאפילו הנמצאים בבשרו של דג מחיים תלינן שנכנסו מחוץ. ותולעים שבדגים אינם מותרים רק הנולדים לאחר מליחתו. עכ"ד. ש.ז.ר.

בין העור ובין בשר הדג, או בתוך הבשר, לדעת הרמב"ם הם אסורים, לפי פירוש מהרד"ע ז"ל הם אסורים מן התורה, ואפילו אם ברור שנתהוו מבשר הדג, והטעם דדג חשיב מחובר למים, ושרצים שגדלו במחובר אסורים. ולדעת הרב המגיד ז"ל הם אסורים משום דמעלמא אתו. ודעת רוב הפוסקים, כשברור שלא באו מבחוץ, אלא מבשרו נתהוו, הם מותרים, וכ"פ הטור והש"ע וכל נושאי כליהם.

אך כל זה כשברור לנו שלא באו מבחוץ, אבל אם הדבר מסופק הן מצד מה שהעיניים רואות, והן מצד בירור מחקרי נאמן, אסור לאוכלם ואסור לאכול הדגים הללו, עד שינקו אותם בקפידא, דהוי ספק איסור דאורייתא ולחומרא. והמזלזל בזה הוא מכשיל את הרבים רח"ל, ויישר כוחו של ידידי וחביבי, ליש ולביא כמהרש"ז ריוח שליט"א שמתאמץ ע"ז, יה"ר שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה לש"ש, בבריאות ורוב נחת אמן.

המצפה לישועת ה' ברחמים
שלמה משה עמאר